
Eul Labourer

War hent == == ar gêr

Istor tri brizonier breizat
e-pad ar brezel bras 1914-1918
skrivet gant unan anê

*Ar levr-man 'zo gwerzet
evit harpan kazetenn « BREIZ »*

DA ZIVANKAN

Setu aman eun nebeut faziou, pe fotennou, da zivankan, el levr-man.

Pajenn 3, warlere'h an dôlenn « War hont Korp... » er 5^e linenn diouz traou, lenn : **e bagoniou**.

Pajenn 9, e 3^e linenn diouz krec'h, lenn : da lakaat. Hag izeloc'h, goude « boussole lumineuse », lenn : **hag ho faean a ris**.

Pajenn 11, warlere'h an dôlenn « Soudarded Alaman o'ch ober gward », 4^e linenn diouz krec'h, lenn : **kement-all**.

Pajenn 21, e 3^e linenn, lenn : **Ramsdorf**. Hag e 5^e linenn diwezan, e traou, lenn : **kammejou**.

Pajennou 24, 25, 26, lenn : **Wintersuysk**.

Er bajenn 19 warlerc'h an dôlenn « N eur c'hood pin », a-rok ar c'homzou : A-dreuz parkou.. lennet ar c'homzou-man 'zo bet ankouaet dre fazi (erreur).

Goude an dervet novez-man, a-rok strink an de, e savjomp eun tammig lochenn, adarre 'n eur c'hood pin. Me, avat, skuiz-maro, a grene gant an derzienn. Gourvezet neuze, e-kreiz-tre ma daou gamarad, e kouskis eur pennadig... Nebeut a-walch'h ; rak war-dro anter ar beure, tud a zeus da labourat, 'n eur park, a-dost d'ar c'hood. Goude kreiste, zoken, e teuas, tre 'barz ar c'hood, tud gant eur c'harr da gerc'hat keuneud... En-dro d'imp ne oa ket stank ar gwez.

Eur c'hi, da heul 'an dud, a rae trouz ken a rae. Chom a reas, da vihanan, hep mui tostaat ouzimp. Ne voemp gwelet gant den. Met, e-pad an de, e voemp e spont hag en aon da vezan tapet er wech-man.

D'abarde-noz, abred, e kuitajomp al lec'h-man hon doa bet ennan kement a drubuilh.

A-dreuz parkou...

WRR HENT AR GÊR

Kinniget d'am gwreg ha d'am bugale.

— 54 —

Kenavo d'ec'h, kleier ma bro.
Kleier ma farrouz, kenavo !

Ugent miz a dremeno, arôk m'ho klevin ken !
Ugent miz a dremeno, arôk m'ho kwelin adarre,
kerent ha mignonned; d'ar brezel eo ret d'in mont.

N'eo ket dre lorc'h na dre blijadur, e teuan-me
da gontan d'ec'h, lennerien ger, eun draïg bennak
eus ma buhez brezel. N'on nemet eul labourer.
Ma c'haout a rafec'h bemde o labourat er memez
parkeier e labouras ennê arôk d'in ma zud koz,
tremen kant vlâ 'zo.

Mar deo gwir e plij d'in lenn pennadou,
p'am be amzer, skrivan, avat, ne blij ket. Met
senti a renkan d'ober ouz mignonned a c'houleann
diganin kontan d'ezê penôz e teuis a-benn da
dec'hel eus a-dre krabanou ar Boched, goude
bezân bet ugent miz prizonier gantê, 'n o bro.

N'eo ket eur gontadenn ar pez ac'h an da
skrivan, met eun istor c'hoarvezet ha gwirion
penn-da-benn.



War bont Kerp..., d'al Lun, 3 a viz Eost 1914.

* * *

D'al lun, 3 a viz eost 1914, e kemeris en P....
an trén 6 eur.

Abaoe an de arôk, ar brezel a oa diskleriet.

A-benn an noz warlerc'h, setu me digouezet
en Cherbourg, hag o vont, evel brigadier, d'am
rujumant koz, an driet artilhiri war droad.

Gwisket e voen hag armet buan ha buan... Ha
d'ar red, kerkent, da dachenn an emgann.

An Alamaned a oa, 'benn neuze, o treuzi ar
Belgik... Tan ha gwad ouz o heul, a bep tu e
hament ar spouron hag ar maro.

Ni, avat, leun a fizians, a grede start e oamp o
vont d'o diarbenn ha da virout outé da voustran
douar Frans. Met lârout hag ober 'zo daou.., ha
hir an hent etreze. Ne rejomp ket an hent se...

En kér Maubeuge, ec'h arruis, er zadorn 8 a
viz eost. Stourn a rejomp eno, eus ar gwasan.
Met penôs harz ouz enebourien ken niverus,
kenkoulz armet, ha ni ken nebeut ha ken dibour-
vez? Maubeuge a gouezas etre daouarn an Ala-
maned, ha rete voe rei d'ezé kér a-bez, soudarded
hag all, er 7 a viz gwengolo.

Pet a zoudarded e oamp eno ?

Tregont mil ? Marteze ouspenn.

Setu ni paket, dastumet en eun tôl. Tôlet e
voemp, ma c'hamaradou ha me, bagoniou loe-
ned, stlabezet 'n eur bern, an eil o voustran war
egile.

Kaset ha digaset a bep tu, daou de ha diou
nozvez e valejomp dre an hent-houarn. E-pad ma

oamp evelse o vale bro, skuiz ha brevet, ar pez a waskas d'imp hon c'halon, 'vit ar muian, a voe gwelout doareou an Alamaned, lor'hus ; darn, drougennè, o sevel gant kounnar, warzu ennom, o dorn serret; darn all, goapaüs, o kemer fent ganimp; holl, a-unan, fougeerien, o kredi bezan dija trec'het bro Frans, ha kaset hon arme da netra.

Arru en Sennelager, bro Westfali, e voe graet d'imp diskenn.

Eno e oa eur c'hamp bras, eur vro douar dindanan, douar grouanek ha war ar plen; ha setu, gant ar glao, ar blennenn-man a deue da vezan evel eur palud.

Kêr Paderborn ne oa ket pell ac'hane, eul leo bennak.

HON LOJEIZ

O vezan ma oamp ar c'hentan prizonierien kaset eno, ne oa c'hoaz lojeiz ebet d'hon digemer. Neuze e renkjmp, diou nozvez dioustu, kousket er-mêz, dindan an amzer, gourvezet hep na plouz na pallin, war an douar noaz, yen ha kalet. Gwasan voe, glao a gouezas an eil nozvez.

Nebeut amzer goude, e voe stignet telou, ha roet da bep den eun dornad plouz ha diou vallin. A-benn deiou diwezan miz du, e voe savet tiez koad ha, da heul, 'voe roêt d'imp ive eur gwele gwak': diou c'holc'edad plouz evit tri zen ! Rused, Belged, Sôzon ha Fransizien, a oa eno mesk-ha-mesk.

Setu aze lojeiz ar brizonierien.

Paour awalc'h, laka ta ? — Nag hon bevans ?

HON BEVANS

Ar bevans 'oa ken paour all, ha bihan ar pez a oa. Eur wech bemde, 300 gram bara heiz, pe segal, mesket ennan bleud patatez.

Da greiste, soubenn heiz pe riz, pe kôl, pe rutabaga, alies soubenn hep kig. Da noz adarre heiz, ed Turki pilet, poac'het en dour. Da goan, azechou, elec'h ar zoubenn heiz-ze, e veze roet d'imp eur c'hartad dour du anvet « kafe » gant ar Boched.

HON LABOUR

Striz e oa an urz ganimp, skany awalc'h da heuilh, koulskoude.

En amzer gentan, n'hon doa d'ober nemet sevel telou ha tiez-koad. Met goude eun nebeut miziou, pa voe bihanaet al labour 'barz ar c'hamp, darn eus ar brizonierien a voe kaset en kér pe war ar mèz, d'ober pep sort labouriou, ober hen-chou-houarn, digeri douarou koz, diskenn er mangleuziou da dennan glaou-douar, mont d'an uzinou brezel da gempenn ha da ôzan kement a oa ezomm 'vit soudarded an Alamagn.

Kalz Fransizien, avat, a lâras krak ha krenn na rajent ket ar seurt labouriou-ze. Gwell 'oa gantê gouzany gwasoc'h, ha mont 'n eur prizon henvel ouz ar galeou.

O TISKAR GWEZ

Da viz Meurs 1915, e voen kaset, gant meur a gamarad, da labourat en diavèz ar c'hamp, en ti eun Otrou a oa o chom e-kichen kér Lippstadt.

E-pad an de, abaoe beure betek noz, e vezemp er c'hood o tiskar gwez.



O tiskar gwez

Gopr ebet ne veze roët d'imp en digoll eus hon foan... Skuizan'ris. « Mar grët ho tanvad, a lâre ar re goz, c'houi a vezozouzet ».

Betegoût bezan touzet re verr, ha me da c'houenn distrei da Sennelager. Hag e voen ad-digaset d'ar c'hamp.

CAMP DE REPRÉSAILLES

Met setu da viz mezeven, e klevis komz eus « Camp de représailles », ha ma hano war renk da vezan kaset dì ! ...

E pep tra e klask an den
Tennan begig e spilhenn.

Mar gallfen c'hoaz tennan ma hini ! arôk bezan kaset d'ar c'hamp « de représailles » hep goût d'ar jeneral a evesae war gamp Sennelager, e teuis a-benn d'en em zilan, didrouz, e-touez eur bagad soudarded a oa o vont da labourat en parrouz Ruthen, eun daouzek leo bennak diouz kamp Sennelager.

Chouec'h miz e chomis eno, d'ober pep seurt labouriou : toullan henhou neve, difrôstan (défricher) douarou koz, didouran douarou gleb.

Hag en deiou diwezan a viz du 1915, setu me kaset war ma c'hiz da Sennelager.

Petra oa o troïata em fenn ?

E keit-se, ma spered ive a laboure.

Eur zonj a oa, pell a oa, o troïata em fenn : mont kuit, heb goût d'ar Boched.

Diaviz, avat, e kaven-me mont da c'hoari an dro-ze, e riskl ma buhez, ma-unan-penn. Ret oa d'in kaout eun eil, hag unan mat, da zont ganin. Mat ive kaout eun nadoz-vor pe « boussole », gant

aon « da goll an Nord » !... Kartenn ar vro 'm oa ezomm iveau, kartenn ar Westfali, stok ouz bro an Holland a felle d'in tapout... Laka da boan, e sonjen-me, ha Doue da gennerzo !

Kaout a ris, eun de, eun tamm kartenn graet gant an dorn, distumm a-walc'h ha diachu : he mirout a ris, koulskoude.

En deiou kentan a viz genver 1916, e ris anaoudegez gant eur Breizad eveldon, Jan-Mari ar Gall, eus Plouenan (Bro-Leon). Hen iveau, pell a oa, a verve gant ar c'hoant da lârout, ha hepdale, kenavo d'ar Boched, Raktal, ni hon daou, en em glevas.

Den fur, arôk ober netra,
A gemer kuzul da genta,

Ha setu ni da studian piz an hent war ar gartenn, da zivizout reiz pep tra.

Ar Gall en devoa ive eur goulou bihan tredan (elektrik), talvoudus bras evidomp.

Wardro hanter Miz genver 1916, komendant Sennelager a zivizas kas eul lodenn ac'hanomp d'eul lec'h all, hanvet Munster... A-unan, ma c'hamarad ha me, e rojomp hon hano da vont dî, rak tostoc'h eman Munster d'an Holland.

Abred d'ar beure, 21 genver, e oamp hon daou, brao-mat, en hent-houarn...

Kenavo d'it, Sennelager ! A-benn kreiste, setu ni n' hon frizon neve, kamp Munster III.

An toull-man ne oa ket falloc'h evit egile. C'hoant lârout am eus, zoken, e oa nebeutoc'h digempenn.

Laouenaet ha kennerzet hon daou dre vezan tostaet da harzou (frontière) an Holland, e labour-jomp gant muioc'h a galon hag a fians da lafiaat pep tra war reiz, a-benn mont « war hent ar gêr ».

Eur gartenn welloc'h a gavis, diskleriet reiz warni kement a oa ezomim da c'hoût, henchou, gwenojennou, henchou-houarn, stériou (rivières), bihan ha bras, ponchou. Roët'voe d'in war brest; hec'h adskrivan a ris me ma-unan, hag he c'hlenkan kloz, goude ze, 'n em zac'h soudard.

Kaout a ris ive da brenan eun nadoz-vor sklêrijennet, pe « boussole lumineuse », ha he faean a ris dek gwech he zalvoudegez.

Hervez ar re goz, « eul loen fall ne dalv ket priz e groc'henn ».

Ar « boussole »-man, avat, na voe ket re uhel he friz, pegwir e tlee diskouez d'imp an « hent da vont d'ar gêr ».

Eur Breizad all, e hano Gourvez (eus ar Finistère), a c'hoantaas ive dont ganimp.

A-walc'h e oamp breman, hon zri. Arabad brûdan re ar c'hoant a oa 'n hon spered. Rak, evel ma lâr Leoniz :

Ar yar a goll he vi (u)
O kana re goude dôvi !

Peb a wiskamant « civil » 'oa ret d'imp da gaout, ive boued da bouchas ha da virout a-benn ar veaj : hag e voe kavet pep tra. Me voe kaset d'in, eus ar gêr, dilhad, gwispes ha chokola.

Diwallet mat e oa kamp Munster. Gant aon n' afe den e-kuit, dre laerez, ar Boched o doa la-

keet tro-zro tri renkad orjal. Ar renkad kreiz, e tremene ennan eur gwall nerz elektrik. Gwaz d'an neb a deufe da steki outan !



Soudarded Alaman 'oa oc'h ober gward tro-war-zro d'ar c'hamp.

Ouspenn, soudarded Alaman oc'h ober gward, diabarz ha diavèz d'ar c'hamp.

Penôs tec'hel ac'han, pa gavomp dirakomp zement-all a draou o harz ouzimp da vont kuit ?

« Buan 've paket al logodenn n'he deus nemet eun toull », Ha ni da glask eun toull all.., da vont ermêz... Hen kavout a rejomp.

Evel tud troët mat ha kalonek d'al labour, ni da c'houlenn, hon zri, bezan kaset da labourat 'n eur vêreri war ar mèz.

Eur gammed warzu ar gêr

Al lun eta, 20 a viz meurs 1916, e kuitaemp Munster, evit mont da barrouz « Kamen ». Eno, 'n eur vêreri vras, e oamp t3 prizonier, Fransizien ha Belged, o labourat dindan gward ha lagad eur zoudard Alaman.

A-hed an de, e reemp, er parkeier, pep seurt labouriou.

Arru an noz, e kavemp hon lojeiz 'n eun dourell digor war porz bras ar vêreri. An dourell he devoa tri estaj, eur gambr vras en peb estaj.

Ar zoudard a rê ar gward warnomp a gouske en estaj izelan ; seiz prizonier 'oa 'barz an eil, tri all, gant ma daou gamarad ha me, a gouske en estaj uhelan.

Beb abardê, eur wech achu d'al labour, ha ni distro d'ar vêreri, dor ar porz e veze prennet kloz hag alc'houezet.

Meur a wech, neuze, da c'hortoz mont da gousket, e veze galvet pep prizonier dre e hano, kontet hag adkontet.

Da nao eur noz, an 13 prizonier dastumet pep hini 'n e gambr, a veze alc'houezet warnê dor an dourel. Alies, a-hed an noz, e teue c'hoaz ar « mèsaer » d'hon gwelout, eur wech arôk hanter-noz, eun eil gwech wardro diou eur diouz ar beure.

Ouz hen gwelout ken mat war evez, e sonjen ennon ma-unan : Kaer ober az po, ma fôtr kêz, arôk pell, te 'vo paket ; aman 'zo daou pe dri gan-fard hag a c'hoario d'it eun dro lous ! »

O c'hortoz an eur

Plijout a rei, martese, d'ar re a lenn an dane-vell-man (récit), skei ganimp eun tôl-lagad war ar vîreri a dilee bezan diwezan lec'h a zaleje hon zreid war douar an Alamagn.

Ar vîreri a oa bras, 100 pe 120 devez arat. An ti a oa demhenvel ouz eun ti bourc'hiz, eun nor vras war eur porz kloz, endro d'ean ti-menaj, kreier hag hon zourell-ni. Kraou ar zaoud, dreist-holl, a oa eun dra grêt a-zoare, sort eo dibôt (rare) gwelout; pep bioc'h he devoa eur sort podez vras diraki, gant eur golo war c'horre, eur golo hag a c'halle ar vioc'h hen sevel gant he fri hag a goueze anean e-unan dal m'he dije evet; ar bodez-se a veze dour enni bepred, kaset gant eun duellenn hag a dape betek eur feunteun bennak.

Komz a ran d'ec'h eus kraou ar zaoud, rak war ar c'hraou-se, en eur ober eun dro vale, en de ma oamp arru, hon doa gwelet eur prenest hag a skôe war eur prad ; dre eno, e c'halljemp awalc'h en em laerez, gant na vije ket alc'houezet en noz, an nor war al loened. Meur a abardevez dioustu,

setu mac'h ejomp da welout ar zaoud hag e kav-jomp bepred an nor dizalc'houe.

Ma lârin d'ec'h c'hoaz penôz hon doa 'n em gemeret 'vit tapout grasou mat ar mestr ; en doare ma vije dinoc'h diouzimp ha ma c'halljemp kaout muioc'h hon frankiz.

Koulz an dornan a oa deut ; mont a ris, e-pad meur a zevez dioustu, da droc'han an c'hevreou ouz kouf an dornerez ; ne dec'hen ket ac'hane epad an holl de, kement ha ken bihan ma renkiz, eur beure, tremen hep sevel, trec'het gant an derzien. Ar mestr a reas lâret d'in chom, heb aon, da ziskuizan, rak gwall gontant e oa eus ma labour. En de warlerc'h, goude bezan evet bolennadou bier tomm eus a zorn ar vestrez, en em gavis pare ha barrek da zizrei d'am labour.

Met ne oa ket awalc'h ober anaoudegez gant diabarz ar vîreri, ha damuskat ar mistri ; ret e oa ive studian doare ar vro.

E-pad diou zunvez, e-keit ha ma vezemp er park o labourat, e sellemp, beb an amzer, endro d'imp, 'vit anavezout ar biojaou, ha gallout dibab hon hent, zoken e-kreiz an noz, — met hep rei da c'hoût da zen e oamp o klask an tu da vont kuit.

Lakaet e oa ganimp war e reiz, kement tra hon doa ezomm. Poent bras 'oa d'imp mont en henhou, en eur c'houlz eus ar blâ ma oa c'hoaz hir an noz.

Ar sul, devez a ziskuiz, 2 ebrel 1916, goude kreiste, pa 'n em gavjomp hon zri, eur pennadig hon-unan ebarz ar gambr, pep hini a reas e damm

pakadenn, bara, kig, chokola, gwesped, kaset d'imp eus ar gêr.

Adalek breman, ne rejomp netra ken nemet gortoz an eur vat d'arruout.

Pa ve tro vat d'ober eun dra,

Arabad chom da varc'hata !

An eur vat a sonas...

E-kuit eus ar gaoued

El lun 3 a viz ebrel, e oamp bet, evel kustum, e-pad an de, gant hon labour.

Arru an noz, ha ni d'an ti.

Hon « mësaer », en de-man, koulz hag an deiou-all, ne c'houitas ket d'ober e dro. Kontet e voemp hag adkontet, ha galvet dre hano.

Goude se, ec'h alc'houezas an dorojou diavèz hag e tiskennas er gegin evit rannan (partager), etre ar brizonierien, al liziri ha pakajou digouezet dre ar post.

Ne oa netra evit ma daou gamarad ha me. Pignal a reomp neuze d'hon c'hrignol, e sonj'n em gempenn 'vit mont en henchou. Kaout a reomp, avat, er gambr, unan eus hon c'hamaradou hag a oa oc'h ampledì 'n em glenkan en e wele. Penôs difoaran dioutan ?

— E traou, 'm on me, e vîr o rei liziri ha pakajou.

— Ya, emezan, bet on ; n'eus netra evidon.

— N'out ket sur a ze. Mat eo d'it mont c'hoaz, betegout na vefes bet ankouâet.

Chom a reas eur pennad etre daou sonj ; souden, e tiskennas. Ha ni, neuze, gant prez, da wiskan hon dilhad « civil », da gemer pep hini e bakan, hag, a-neve, war draou gant ar vins : Mat e oa an avel, poent e oa gwentat.

Er vins (escalier), ne gavjomp den ; dor kambr hon mesaer a'oa kloz ; ermêz, nemet tenvalijenn ; wardro eiz eur hanter e oa. Treuzi reomp ar porz ha digeri dor ar c'hraou ; skoïlh ebet war hon hent ! « Doue arôk, ha ni warlerc'h ! » evel ma lavare ma zad. Peb a lamm ermêz dre ar prenestr, c'houec'h troadad uhelder, a sko war ar prad, ha setu an tri Vreton, evit mat, war « hent ar gêr ». Ar prad a dreuzomp d'an daou-lamm ha 'n em voutan, e tu all, dindan ar c'hood.

Kenavo, mereri Kamen, Kenavo, mesaer dievez ! Warc'hoaz, dirak da vestr, te 'rei eun dans hep soner !...

En henchou !

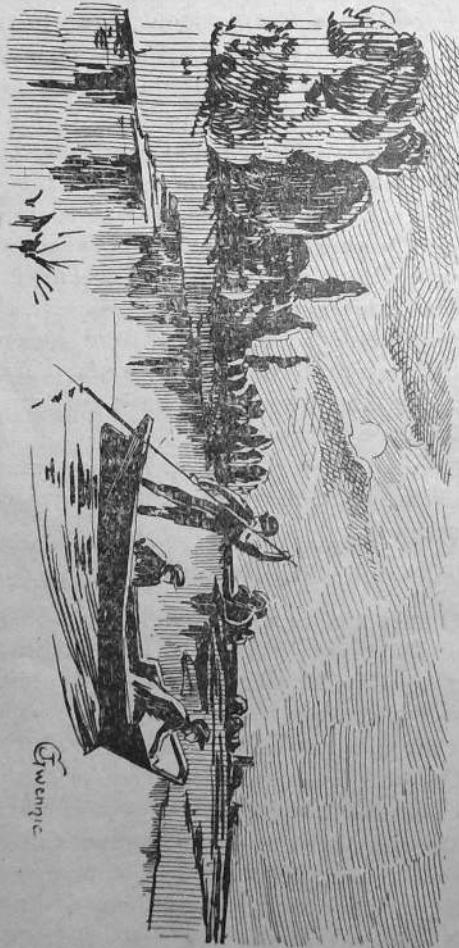
O kerzout, ni a skôas warzu bro an Holland. Ugent leo bennak hon doa d'ober. Eur pennad mat a hent, pa n'haller bale nemet da greiz an noz. Amzaer gaer a rî ; an noz a oa sioul, ar stered, a vil vern, a lugerne, en bolz an nenv.

Dishual breman, ni a valee prim ; da lâras eur c'hemener eus ma bro, ni ouie « pikât stank » !

Dre ma oamp gwisket pounner, ni oa glebdour o c'houezi. Kerzout a rejomp, a-dreuz koajou ha parkeier, e-pad an noz, hep diskui.

Ne oa ket eun eur a oa ma valeemp, ma 'c'h arrujomp e-kichen eur c'hanol-dour, 30 metr a

Eur dag a oa eno..., ha ni o vont ebarz



Gwenlec.

ledander. Eur pont a oa da dreuzi. O vezan na welemp den war e dro, e tremenomp warnan.

Eur pennadig goude, e oamp dirak stêr « La Lippe ». Goude hedan ar stêr epad eun hanter eur bennak, ne gavjomp pont ebet. War-dro dek eur, avat, setu ni e-kichen eun ti... met pont ebet c'hoaz. Eur vag a oa eno stag ouz ribl an dour ; diskenn a reomp ebarz ; plankenn ar skabell a rejomp gantan eur roenv... Hag an tri vartolod a c'hiz neve da vaseal evel tri foeter-dour... Evel eur sonj e voemp douget en tu-all.

A-dreuz koajou ha parkeier, ni a vallée bepred. Beb an amzer, e ruzemp er poullou-dour betek an daoulin, a-wechou dônoc'h. Wardro hanternoz, e oamp o kerzout a-dreuz eur c'hood bras, hag hon doa bec'h o 'n em denn a-c'hanê.

Betek ar beure goude-se, e valejomp didrouz, hep ne c'hoarvezas ganimp na droug na sort a gement a dalv ar boan lârout.

Abred, arôk strink an de, e voe ret d'imp klask eul lec'h gwasket (abri) ha sioul da ziskuizan. Tost awalc'h d'eur gériadenn e weljomp eur c'hood pin, stank ar gwez ennan, hag izel-kaer. Eno, e-pad an devez 4 ebrel, ni a chomas chouchet war eur gwele raden, brug a yeot ha bep sort.

Daoust ma oamp e-kichen eun hent-houarn, ha tost awalc'h d'an tiez, den ne deuas war hon zro.

Tri damm pred a rejomp, en de-se. Met, nebaon, d'ober d'an traou padout, e voe ret d'imp « malan munut ». Brao oa an amzer, riou n'hon

doe ket, hag, a-benn noz, ma fe, e oamp diskuiz awalc'h.



'N eur c'hood pin... Tri damm pred a rejomp.

Wardro eiz eur hanter noz, hag an tri bôtr en henchou.

Ar pontchou, dalc'hmat, a rê aon d'imp, betegout na vijent bet sternet ha diwallat gant tud ar polis.

Koulskoude, en noz-man, hon doe c'hoaz meur a bont da dreuzi, a-us d'an dour, stériou ha kanoliou, evel an « Ems-Kanal », er yez alamanek.

Glao a gouezas en noz-se, ha setu dour din dan treid ha dour a-us d'hon fenn. Wardro peder eur diouz ar beure, ha ni da glask an disc'hlaor 'n eur c'hood pin. Sevel a rejomp eun tamm lochenn, met krenan reemp gant ar riou, hag ar beurevez a voe hir evidomp. D'abardê, brao an amzer anei.

An dervet nozvez, dre m'hon doe da dreuzi eur vro golôet a goajou, gant sao-diskenn dalc'hmat, e valejomp, peurvuan, dre greiz an henchou. War dro hanter-noz, eun den a dremen as 'n hon c'hichen, hep lârout gir, avat, nag ober van ebet..., na ni, kennebeut-all. Eur flipad mat a hent a voe grêt en dervet nozvez-se.

Gant hon goulou bihan elektrik, e lennemp an hanoiou parrouz skrivet war mein-bonn an henchou ; ha gant kalz a blijadur ec'h anavez-jomp e oamp bepred war an hent mat.

Pa sellis, goude, kartenn ar vro, e welis e oa mat d'imp skei eun tamm warzu an hanter-noz, evit troc'han berroc'h hon hent.

A-dreuz parkou...

Ha ni, neuze, a-dreuz koajou ha parkeier.

E korn eur c'hood, o tremen ouz penn eun ti, trouz hon zreid a zihunas eur c'hi a oa stag 'ne loch. Hag al loen da harzal 'vell eun torr-penn,

ken didalvez ouzimp neuze ha ma vije bet 'n eul laz-dornan... Ne davas geno ebet ken na voemp arru pell !...



Hag ar c'hi da harzal 'vel eun torr-penn.

Hedan reomp eur pennad an hent-houarn ; met ret voe d'imp adarre 'n em levial gant ar « boussole ». E-kreiz sioulder an noz, eun orolaj a sonas ; orolaj iliz ar barrouz ma oamp digouezet

enni, ha na welemp ket c'hoaz, kuzet ma eo en tu all d'eur grec'henn. Eun eur a oa neve sonet en tour iliz Ramodorf,

Gant ar bras an evez e kerzomp warzu eno. Mont a reomp tre 'barz ar Bourk, hag e treuzomp sioulik ha war hon gorregez.

E tu all d'ar Bourk, raktal, 'n em gavomp 'n eur c'hoaz-hent.

War ar peul e lennomp hanoiou ar parrouziou ha pegeit a hent da vont dî. Südlohn, unan ar parrouziou, a oa sez kart leo diouz Ramsdorf. Kartenn ar vro a verke d'imp parrouz Südlohn, pemp kart leo diouz harzou an Holland. Setu, eta, e vane c'hoaz ganimp peder leo bale, da nebeutan. Ha tremen eun eur anei !

Petra d'ober ?

Petra d'ober ?

Ni da 'n em glevouthon zri... Arabat chom da glask pemp troad d'ar maout...

Unan a zaou : Pe ober ar peder leo arôk an de, ha tôl troad war douar an Holland ; pe chom aze, da c'hortoz an noz warlerc'h, epad an de, hon fri ganimp war ar gleud, 'n eur c'hoad bennak, ken tost da harzou ar vro, elec'h ma vije, sur mat, ar polis war evez oc'h ober klask ha furch a bep tu !

Pep hini a lâras e sonj... A-benn ar fin : « War rôk, emezomp holl ! Kasomp an ery da benn » !

Ha ni war hent Südlohn, o vont breman an eil warlerc'h egile, gaoliadou (hammejou) mat

ganimp ha stank. Hent kaer a oa, gwez a bep tu,
na ti na den war-dro.

Me a gerze er penn-a-rôk, ma daoulagad o fur-chall ez-eeun dirakon. A-drenv d'in, an eil 'oa d'ezan sellout a-gleiz hag a-zehou ; an diwezan a rôeur sell, gwech ha gwech all, war e lerc'h, da c'hoût hag-hen na oa den ouz hon heul.

Arru tost da Südlohn, e welis dirakon, war-hed 200 metr bennak, daou c'houlou. Ouz o gwe-lout o vont-dont hag o hinjan, e sonjis : daou den war varc'h-houarn, marteze daou soudard oc'h ober o zro-noz...

Buan, eul lamm dreist d'ar harz hag an tri bôtr n'o gourvez war ar prad.

Mar'z eus gantan dud-se chas polis, e sonjen, e kouezont warnomp dioustu, hag ec'h omp paket...

Gant Doue oamp diwallet, sur mat ! Er wech-man c'hoaz e voe gwaz ar spont evit ar c'hloaz (blessure).

Piou 'ta oa an daou den-se ? Tud diwar ar mèz, pe t'ud ar polis, pe soudarded ? N'hen gouejomp ket...

Pa welomp e oant êt pell, hag e talch'ent da vont, e kerzomp adarre war an hent.

Hepdale, setu c'hoaz daou c'houlou, a-zav, difinv er wech-man ; unan anêzê 'oa ru, marteze da verkan kroaz-hent an hent-houarn.

E oamp breman a-wel da Südlohn. Arabat kerzout ken war an hent, betegoût kaout tud.

War-hed eul leo hanter, ne oamp ken diouz an Holland.



A-tuz, war hon c'hrabanou.

Ne oa ken an amzer na da vezan dievez, na da vezan re spontik, na da fall-galoni...

Pa veze hent reiz dirakomp, ec'h eemp, koulz lârout, d'ar red ; pa gavemp eun harz bennak pe brouskoajou, e kerzemp gorrekoc'h ha didrouz, gant aon dihuni tud pe chas. An henchou, breman, n'o zreuzemp nemet a-ruz, war hon c'hribanou.

Hon fians troët warzu an O Doue

Pell awalc'h, dirakomp, e weljomp eur sklêri-jenn ; ti-gar Wintersuyske e oa, eur gér eus bro Holland.

Warzu ar gér-se e oamp o kerzout breman, ken kalonek. Goude kement a boan hag a reuz, ha digouezout a rafemp enni ?...

Den, evit c'hoaz, ne ouie... Daoust da se, ni a gerzê, herr warnomp, hon fizians troet warzu an O Doue, Mestr ha Rener pep tra !

Ne oamp ken nemet eur c'chart leo bennak diouz an Holland, pa gavjomp c'hoaz eun dra da harz ouzimp da vale prim : eur ruzelenn dour red, dôn awalc'h...

E oa an de o tont... Ne oa ket eur begad amzer da goll... Gwall diaviz e vijemp o klask pont-chou, breman..., diês bras tremen lost al leue dre c'hero ar « vesaerien », pe gwardourien alaman.

Gwez yaouank a oa war ribl an dour ; an eil goude egile, pep hini ac'hanomp hon z'i a grapas en beg eun dervenn ha, gant ar wezenn o plegan, e tiskennas brao mat en tu all...

Tremen a rejomp, goude, e-kichen eun nebeut tiez alaman ; ennè netra ne finve c'hoaz.

War dro peder eur hanter diouz ar beure, hon zri, stok ha stok, hep bezan klevet nag eun ten fuzuilh, nag eur youc'hadenn a-berz an Alamaned, e lakemp troad war douar an Holland... Doue da vezan meulet !...

Aman, c'houi c'houlenno diganin : Ken êzet se ho poa tremenet ? Ni 'grede d'imp o doa sparlet ha stouvet an Alamaned, hed-a-hed, ez-eeün d'hon bro ni ?

Evit lavarout gwir, ni da vihanan, ne gavjomp skoïlh na harz ebet ; ne ouejomp ket, zoken, pegoulz hon doa treuzet hag êt hon zroad eus an Alamagn er Holland ; dre lec'h ma tremenjomp, ne oa ket an disteran merk o rei da anaout e chencher bro.

E bro Holland - Digemer mat

Eur pennad eta e voemp hep gouzout hag êt e oamp en eur vro all. Dre hon c'hartenn, koulskoude, dre ar stériou, dre mein-bonn an henchou bras, ha diouz an amzer lakaet d'ober an hent, e oamp koulz ha sur na oamp ket ken war douar ar Boched.

Pa oa an de o c'houlaoui (briller), e tigouezas d'imp tremen e-kichen eur gériadennig ha na oa ket an tiez enni henvel ken ouz tiez alaman. Pa voe deut sklêr awalc'h an de, unan ac'hanomp a bignas war eur wezenn 'vit gouzout ha pell e oa c'hoaz ar gér hollandek Winterswysk ; setu ma welas o pa-

ran dirakan, war bouez eun hanter-leo, goleier a-leiz. E oamp erru !

O ! nag e voemp diboaniet ! Laouen breman ha sart, ni a valee skany ! Hepdale e vijemp digollet eus ar boan gouzanvet ; an diskui a deuje goude an deveziou ankenius ; hepdale, vijemp er gêr !

Wardro 6 eur hanter diouz ar beure, — orolaj eun tour a verke an eur-se, — er Gwener 7 a viz Ebrel 1916 e tigouezemp en kêr Winterswisk.

Den c'hoaz war droad ; ar ruiou a oa goullo, an dorojou ha staliou serret. En eur c'childro, koulskoude, e welomp eun den o vont en hon rôk. Ni war e lerc'h hag o saludi anezan hag o rei d'ezan da intent, gwellan m'hallemp, en alamaneg, e oamp prizonierien deut e-kuit hag e oamp war droad peder noz a oa.

Gwelout a rejomp en doa truez ouzimp. — Anat eo, emezan diouz ho tremm (visage) hag ho toare, n'o'ch ket o tont eus eur pred-eured.

Ober a reas d'imp mont gantan, hag e skôas war dor eun ostaliri. Den ne deuas da zigeri. Ni gantan neuze d'ar polis. Ac'hane e voemp kaset d'an ti-gward ha digemeret eno evel breudeur, gant ar soudarded. Bezan hon doe kafe, bara ha butun, ar pez a garemp.

Tennet e voe hon foltrejou, zoken, meskmesk gantè, ha kemeret hon hanoiou hag hon chomaj da gas d'imp goude peb a hini, d'ar gêr. Bezan 'm eus c'hoaz ar poltred-se.

Warlerc'h se, e voemp kaset d'eun ostaliri vras ha rôet d'imp peb a gampr. En noz-se, vit ar

wech kentan abaoe an 2 a viz Eost 1914, e kouskiz 'n eur gwele mat... Sonj am eus ive, an de-se d'abarre ec'h is betek an Iliz. O vezan ma oa ar C'hoareiz, e oa eno, d'an eur-se, eun Ilizad tud. Ober a ris gantè Hent ar Groaz. Skany, avat, ha diboan kaer a gavis ober heman, e kichen an hini 'oan oc'h ober pevar de oa.

Er Sadorn, ec'h ejomp dre hent-houarn da Rotterdam, kêr vrás eus ar Vro-se.

Ofiserien kêr a c'houennas diganimp : « Ha c'hoant ho c'heus da vont d'ar gêr ? » — Ya sur, emezomp. »

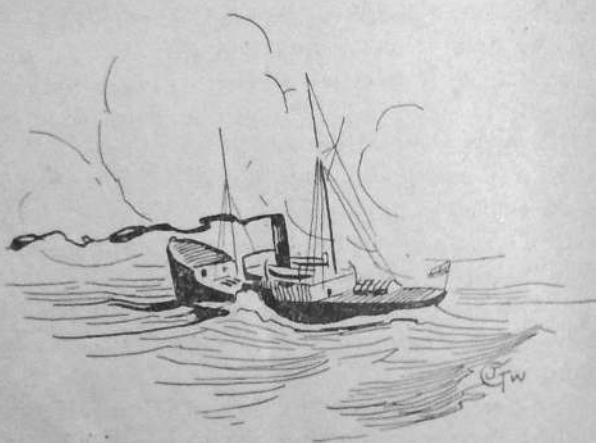
Kaset e voemp da di « Konsul » Frans. Heman, laouen bras ouzimp, hon gwiskas e-neve-flamm ha, goude, a rôas urz d'hon digemer mat en « Ostaliri an dud a vor ».

En de warlerc'h, Sul ar Basion, e voemp c'hoaz en Rotterdam. Eürus bras e voen da c'hal-lout kaout oferenn.

Dre vor... Er gêr !

D'al Lun, e voe rôet plas d'imp war ar « Batavier », lestr Hollandek. Er meurs d'abardê-noz, e touaris en Tilbury (Bro-Sôz), skuiz awalc'h, rak klenved ar mor en devoa kroget warnon.

E-pad an noz, 'barz en hent-houarn, evit treuzi Bro-Sôz ; da diou eur diouz ar beure e voemp en Folkestone. Da 6 eur, er merc'her da noz, adarre war eul lestr, an « Arundel », eul lestr sôz ; hag abenn hanter-noz, e touaren en porz-mor Dieppe, eürus bras da vezan distro war douar Frans, am oa bet kuitaet, en eiz a viz gwengolo 1914, a bep tu d'in, gant o fuzuilh, soudarded alaman.



An « Arundell », lestr Sôz.

Daou de goude, er Zadorn, e voen, er wechman, da vat, « war hent ar gêr ».

E Gwengamp, eur bern tud e foar Vleuniou. Kaout a ris eno tud eus ma farrouz ha, zoken, eur breur d'in, hag a vœu dare da zemplan ouz ma gwelout. Kredi r   kaout eur « zeblant », pa ne oa tamm ouz ma gortoz...

D'abard  -noz, e oan e Kerm... 'barz er g  r !

En de warlerch', Sul ar Bleuniou, gant ma zad, den koz 80 vla, ken e  urus o vezan adkavet, er g  r, e « hini yaouankan », an' daouzekved, a grede d'ezan n'hen gwelje biken ken war an douar, e oan em Iliz Parrouz, en Oferenn-bred, o trugarek  t an O. Doue, ar Werc'hez gloriis Vari, ha Patronez ker ma Farrouz, an Itron Santez Anna

Eul Labourer

WAR HENT AR G  R !

Kinniget d'oberour al levrig-man

War d  n : *Zerr-noz*.

Eun hent a glaskan 'baoe pell zo,
Hag a glaskin ken vo kavet,
An hent-se eo gwir hent ma bro,
Am eus, a-vihanik, kollet.

Pa oan maget, koulz a zo bet,
En eun ti plouz, war ribl ar st  r,
Bugel dibl  , ne zonjen ket
Pegen mat eo kaout eur g  r.

Ha 'benn ma oan arru en oad
Da gomprenn 'n eur seurt madelez,
Allas, e skol eun divroad
Kollis doujans ma Ziegez.

Desket 'voe d'in, vit ma c'hellen,
Tec'hel diouz ma henchou asur
Ha heuilh, a bep tu, ma froudenn,
'Vel, war ar mor, eur vag distur.

Abaoe, nep lec'h, joa ne gavan,
Ken ma lavarfeu d'am Ch'rouer :
« Miret ouzin pell da vevan,
« Rak ma buhez 'zo re dister !

« Ne welan netra war ar bed
« Hag a stagfe outan ma zell ;
« Forz 'zo na pa varvfen abred,
« En eur bed all, me vezogwell ! »

Hent a bleustren, pa oan yaouank,
Warzu d'il e huanadan ;
Met delien distag diouz ar brank
Dizro ken d'ar c'hoad da c'hlazan !...

O ma Doue, da g  t e dud,
Choui a renas ar prizonier.
Kroget 'n am dorn, gr  t eur burzud,
Ma digaset war hent ar g  r !

D. N. D.

Lennet « BREIZ »

4 skoed ar bla

« BREIZ » kazetenn skrivet e brezoneg penn-da-benn a voul bep sun :

*Soniou, Bourd ha fars, Romanchou
ha Peziou-C'hoari, Istor Breiz,
Keloiou, Skridou a bep sort war ar
Relijion, ar Politik, al labour-
douar.*

Brezoneg Breiz a zo ezet da lenn...

Skrivan d'ar rener : O. Moal, Coadout par Guingamp.
